

Inleiding

De geschiedenis van de historiografie: tussen uiterlijk relativisme en innerlijke norm

Willem Otterspeer

In 1982 begon Pierre Bourdieu zijn lessen aan het Collège de France met een *Leçon sur la leçon*, een les over de lezing. Het woord sprak hier over zichzelf, een zinnebeeldige verwijzing naar wat volgens Bourdieu een van de fundamentele eigenschappen van de sociologie is, namelijk dat alle uitspraken van die wetenschap van toepassing kunnen en moeten zijn op de geleerde zelf. Erg onthutsend is die overtuiging niet, althans niet voor historici. Historici zijn er al een paar eeuwen aan gewend dat de tijd en de plaats van waaruit zij hun bevindingen wereldkundig maken, die bevindingen zowel inhoudelijk als naar de vorm bepalen.

Toch is er sprake van een zekere radicalisering van dit relativisme. In mijn kast bevinden zich boeken met titels als *Histoire de l'histoire de la philosophie* (Lucien Braun, 1973) en *Histoire de l'histoire de la philologie* (Pascal Hummel, 2000). Vooral dat laatste boek, met een introductie met paragrafen als 'genèse d'un genèse' en 'sans titre, à quel titre', stelt het probleem van de zelfverwijzing centraal. Want het boek wil wel een geschiedenis zijn, 'une trajectoire diachronique', een parcours door de tijd heen, maar het vraagt zich meteen al af of de notie van de historiciteit wel van toepassing is 'pour une science qui ne se définit pas nécessairement par l'idée de progrès.' Men hoort de aarzeling, het nadrukkelijke voorbehoud in die karakterisering: de filologie als 'een vorm van geleerdheid die niet noodzakelijk gekarakteriseerd wordt door de gedachte van de vooruitgang'.

Het zelfbesef van kennis kan nog verder verdiept worden, namelijk als de wetenschap van de geschiedenis zich niet over zichzelf buigt maar over dat zich buigende zelf. Het is het visioen van de geschiedenis als 'matroesjka' of als cacaoblikje, als een verkleinende reeks van in elkaar passende popjes of als een verdwijnende reeks van elkaar afbeeldende logo's. Sedert ruwweg het begin van de negentiende eeuw kent de geschiedschrijving een afzonderlijke discipline die zich 'geschiedenis van de geschiedschrijving' noemt. Maar eerst het eind van de twintigste eeuw zag de verschijning van een *Historiographiegeschichte als Historik*, om met Horst Walter Blanke (1991) te spreken, een geschiedenis van de geschiedenis van

de geschiedschrijving. Hiermee lijkt het zelfbewustzijn een graad van verzadiging bereikt te hebben die aan het mystieke grenst.

Toch is dat minder het geval dan op het eerste gezicht lijkt. De geschiedschrijving probeert door deze introspectie zich niet aan het zweven te brengen, maar juist met beide benen op de grond te blijven. Bovendien is het geen recente aangelegenheid. De geschiedenis van de geschiedenis is een oude constructie, die we bijvoorbeeld al aantreffen bij de zestiende-eeuwse Franse historicus La Popelinière, wiens *L'Histoire des Histoires* (1599) naast een beredeneerd overzicht van de historici sinds de oudheid en een theoretische verhandeling over de geschiedwetenschap, een ontwerp geeft van de moderne geschiedenis van Frankrijk. Een ander voorbeeld is onze eigen Gerard Johannes Vossius en zijn boeken over de Griekse (1624) en Romeinse (1627) historici.

Deze auteurs maken deel uit van een eerbiedwaardig genre dat de oorsprong is van onze huidige geschiedenis van de historiografie, namelijk de 'polyhistorie', een vorm van alwetendheid die pas aan het eind van de achttiende eeuw in diskrediet raakte. Thomas Moore, de Engelse romanticus, bekend van *The last rose of summer*, schreef ooit een gedicht getiteld 'The devil among scholars', waarin dat aardig onder woorden gebracht wordt:

Off I fly, careering far
In chase of Pollys, prettier far
Than any of their namesakes are
The Polymath and Polyhistor,
Polyglots and all their sisters.

Maar in de zeventiende eeuw stond ze hoog in aanzien en het boek waarnaar deze faustiaanse bezigheid genoemd werd, de *Polyhistor* van Daniel George Morhof, was een bestseller en een van de meest invloedrijke boeken van zijn tijd. Morhof publiceerde bij zijn leven slechts de eerste twee delen (in 1688), want alomvattende geleerdheid is natuurlijk nooit voltooid, maar hij zette wel de standaard voor een gedisciplineerd soort algemene vorming, een didactische methode, raamwerk en heuristisch tegelijk.

De eigenlijke benaming van deze discipline was *Historia Literaria* en Morhoff was wel de meest succesvolle beoefenaar, maar niet de vader ervan. De man die op die titel aanspraak kan maken, een van de grootste plannenmakers uit de intellectuele geschiedenis, was Francis Bacon (1561-1626). Bacon verenigde zowel de positieve als de negatieve aspecten van het

humanisme in zich. Hij was groot stilist en een groot huichelaar, even loyaal aan de taal als ontrouw aan zijn broodheren. Hij was een onafhankelijk denker en een onderdanig hoveling, een machiavellist en een christen, een pederast en een echtgenoot, een gekweld mens en een gedreven systematicus, kortom een gewoon mens maar dan een beetje extreem.

Bacon was vooral systematicus en methodoloog. Hij was ervan overtuigd dat logica en retorica de belangrijkste voorbereidende wetenschappen waren ('the gravest of sciences, being the arts of arts'). Hoewel hij staande hield dat er maar één wetenschap was en één methode, maakte hij met behulp van het onderscheid tussen logica en retorica duidelijk dat er verschil was tussen het ontdekken van nieuwe en het representeren van bestaande kennis. Al in zijn eerste omschrijving van de wetenschappelijke methode, in zijn meest volledige boek, *The Advancement of Learning* uit 1605, verdeelt Bacon de menselijke kennis in drie delen: geschiedenis, poëzie en filosofie, corresponderend met drie menselijke vermogens: geheugen, verbeelding en rede. Bacon omschrijft hiermee een hiërarchie, die van 'empirical particulars' via het vaststellen van het oorzakelijk verband opklom naar de kennis van de 'vormen'. Maar hoe hoog hij de verbeelding ook had en hoezeer alles uiteindelijk uitliep op de 'summary law of nature', het belangrijkste deel van het werk van Bacon gaat over de geschiedenis ('natural, civil, ecclesiastical, and literary').

'No man has propounded to himself the general state of learning to be described and represented from age to age,' is zijn stelling. De geschiedenis zoals hij die voorstelt, geeft dus de wording en periodisering van de kennis, maar ze geeft ook de stand van zaken. Ook de organisatievormen die de wetenschap zich had aangemeten hoorden daarbij. De geschiedenis van de geleerdheid zoals Bacon die voor ogen had was zowel geschiedenis als systematiek, apparaat als wetenschapsleer, handleiding voor toepassing zowel als overzicht van professionalisering.

Ten slotte hoorde er een hele psychologie van de geleerdheid bij. In een invloedrijk hoofdstuk richt Bacon zich op datgene wat de menselijke geest kan blokkeren, de zogenaamde 'fallacies in the mind'. Hij registreerde er drie. De eerste, 'the root of all superstition', was de neiging om bevestiging van onze vooronderstellingen te prefereren boven de weerlegging daarvan om overall eenvormigheid te ontwaren waar die niet bestond. De tweede bestond uit 'the false appearances imposed upon us by every man's own individual nature and custom', en de derde uit de begripsverwarringen van de taal. In een later boek, zijn *Novum Organum*, gaf

hij de analyse van de befaamde 'idola', de fantomen van de geest. Hij kende er vier: de 'idola tribus', de ficties van de soort, de neiging van de mens in het algemeen het universum naar de eigen maat te meten; de 'idola specus', de ficties van de grot, van de individuele eigenaardigheden; de 'idola fori', de ficties van de markt, voortkomend uit de bestaande terminologie of indelingen; en de 'idola theatri', van het theater, van dogmatische systemen en verkeerde uitgangspunten.

Wie voor het gemak van een inleiding een kleine Whig-interpretation van de historiografie wil geven ziet in dat eerste volledige voorstel van Bacon de vijf thema's van de huidige historiografie *in nuce* aanwezig. Voor iemand die niet al te bang is voor tunnelvisie geeft de *Historia Literaria* althans de contouren van de huidige praktijk weer. Die vijf thema's zijn (1) de algemene geschiedenis van het eigen vak in de chronologische behandeling van haar belangrijkste beoefenaars, (2) de opdeling daarvan in bepaalde perioden en onderscheiden disciplines, (3) de conceptuele ontwikkeling en de intellectuele context, (4) de disciplineren op zich en (5) de 'habitus' van de beoefenaar.

Wat die chronologische behandeling betreft sloot de *Historia Literaria* aan bij bestaande tradities als die van de *Vitae* van geleerden, zoals die onder een bepaalde noemer of door een bepaalde instelling bijeengebracht werden, of bij reeksen als *De Viris illustribus*, door Petrarca in de Renaissance populair gemaakt. Deze reeksen reiken zelf weer terug tot de filosofenlevens van Diogenes Laërtius of de levens van hoofdzakelijk christelijke schrijvers die Hiëronymus bijeenbracht. Maar ook boekcatalogi, teruggaande op de *Bibliothecae* van Photios, patriarch van Constantinopel, vormden een dankbaar onderkomen voor de levens van beroemde geleerden.

Op voorstel van Bacon zouden deze levensbeschrijvingen in het vervolg een historische en thematische indeling krijgen, verdeeld worden over wat hij 'doctrinae et artes' noemde (vakken en vaardigheden dus), en voorzien worden van een bepaalde ontwikkelingsgang. Dit schiep een hele literatuur die niet alleen de oorsprong van een bepaalde discipline aangaf, de *origo* en *ortus*, maar ook de *progressio* ervan, de wasdom. Ook stelde Bacon voor een dergelijke ontwikkeling per eeuw in te delen, wat een reeks van boeken het licht deed zien die vanaf de schepping van de wereld, *ab initio mundi*, de geschriften en leerstellingen van de grote geleerden vaak per vakgebied in kaart bracht.

Bij de weergave van de stand van zaken van de wetenschap, 'the general state of learning', adviseerde hij vooral per vakgebied te werk te gaan en te concentreren op de meest recente debatten. Het ging hierbij beslist niet om volledigheid, maar om een kritisch schiften dat recht deed aan het belang en

aan de hoofdlijnen. Bij de organisatie van de wetenschap dacht hij aan instellingen als universiteiten, academies, geleerde verenigingen, bibliotheken en verzamelingen en ‘their diverse administrations and managings’. Dit alles bij voorkeur geplaatst in de grotere context van politiek en cultuur, nationale psychologie en klimaat.

Dat deze *historia literaria* ook een *historia practica* was, die wees op het nut en de toepasbaarheid van geleerdheid of van de discipline in kwestie bewijst het feit dat voorschriften betreffende het nut al in de zeventiende eeuw standaard werden bij het voorbereiden van bijvoorbeeld de professorale inwijdingsrede, allengs een geliefd vehikel om de geschiedenis van het vak te releveren aan de hand van befaamde voorgangers of grote debatten. In dat nut deelden met zoveel woorden ook de beoefenaars van de discipline zelf, die in het overzicht van hun vak tegelijk een bewijs van het gelijk van de eigen positie of de ‘selfadvertisement’ van een bepaalde groep nastreefden.

Dit op haar beurt bloesde weer over in een deugdenleer waarin zowel de ethische eigenschappen aan de orde kwamen die de beoefening van de discipline voor de passieve gebruiker met zich mee bracht alsook de eigenaardigheden die vereist waren om deze discipline verder te helpen. Ten slotte kon dit idealiter afgerond worden met een in de geschiedenis gefundeerde theoretische projectie hoe op de meest adequate manier vooruitgang te bewerkstelligen, een *inventio* of *Erfindungskunst*, een systeem van vuistregels en praktijken ter verhoging van de creativiteit en effectiviteit van de individuele onderzoeker en van zijn discipline.

Er kleeft één essentieel bezwaar aan deze prachtige constructie, namelijk het feit dat hoe historisch deze op haar eigen geschiedenis terugkijkende geschiedenis ook probeerde te zijn, ze in wezen juist onhistorisch was. Al deze geschiedenissen en elke eruit afgezonderde *historia historiae*, gingen uit van een tijdloze geschiedschrijving, van een bovenhistorische norm hoe geschiedenis geschreven moest worden. Pas met het Historisme, pas met de revolutionaire historisering van alle menselijke en dus intellectuele en dus historiografische activiteiten, werd de geschiedenis van de geschiedschrijving werkelijk historisch.

Dat wil zeggen dat ze het niet doordachte verband van theorie en praktijk, van *Historik* en *Historiographieggeschichte*, van voorschrift en beschrijving, ontmantelde. De geschiedenis van de geschiedschrijving hield op een voorgeschiedenis te zijn van de bestaande, als canoniek beschreven stand van zaken in de geschiedschrijving, ze hield op Whig-interpretation van de historiografie te zijn. Voortaan stonden theorie en historiografie naast elkaar en waren twee verschillende aspecten, twee polen zo men wil, van reflectie. Maar

hoe verschillend die aspecten ook waren en hoezeer men ook mocht beklemtonen dat uit een *is* nooit een *ought* afgeleid kon worden, juist deze oppositie van descriptieve en normatieve elementen is essentieel gebleven voor de geschiedwetenschap en voor elke vorm van reflectie op haar geschiedenis.

Dat is al aantoonbaar in de eerste echte geschiedenis van de geschiedschrijving die we kennen en die onmiskenbaar onderdeel uitmaakt van de wording van de geschiedenis tot zelfstandige wetenschap in de late Verlichting, namelijk de *Geschichte der historischen Forschung und Kunst seit der Wiederherstellung der litterarischen Cultur in Europa* die Ludwig Wachler tussen 1812 en 1820 in vijf delen en twee banden publiceerde. Vanaf dat moment is de historiografie een activiteit waarin droom en daad zich in verschillende mengvorm afzetten tegen praktische bezwaren. Dat wil zeggen dat er sprake is van echte geschiedschrijving, beschrijving van verandering en ontwikkeling, waarbij tegelijk de relativerende werking ervan gecompenseerd wordt door een wetenschappelijk ideaal.

Er is door Horst Walter Blanke zelfs een raamwerk ontworpen die deze activiteit in tien typen onderverdeelt: het historisch portret (1), de vakgeschiedenis (2), het overzicht van de stand van zaken (3), de professionalisering (4), de geschiedenis van de verschillende technieken en methoden (5), de meer omvattende intellectuele geschiedenis (6), de discipline geschiedenis (7), de sociale geschiedenis van de geschiedenis (8), van het vak van de geschiedenis (9) en de geschiedenis van de theorie (10). Zonder al te veel geweld laten deze tien zich verdichten tot de vijf thema's waarin zich de oude *Historia Literaria* opdeelde: de algemene geschiedenis van het eigen vak in de chronologische behandeling van haar belangrijkste beoefenaars, de opdeling daarvan in bepaalde perioden en onderscheiden disciplines, de conceptuele ontwikkeling en de intellectuele context, de disciplineren op zich en de 'habitus' van de beoefenaar.

Ook in deze door *Leidschrift* uitgegeven bundel komen deze thema's herkenbaar terug. Via het prisma van de geleerde reis die de jonge Zweedse historicus en latere onderwijsminister Frederik Ferdinand Carlson met name door Duitsland maakte, waar hij de fine fleur van intellectueel Duitsland ontmoette onder wie historici als Dahlmann, Heeren, Leo, Von Raumer en Ranke – weet Rolf Torstendahl het hele spectrum van de van Ranke uitgaande methodische en professionele vernieuwing van de geschiedwetenschap in beeld te brengen. Via de uitbouw van het onderwijs zelf, aantal leerstoelen en specialisering, de methode van het op bronnen gebaseerde werkcollege en de neerslag van dit alles in zeer invloedrijke handboeken als *Grundriss der Historik*

van Droysen en *Lehrbuch der historischen Methode* van Bernheim, geeft hij een geserreerd maar uiterst verhelderend overzicht van de professionalisering zoals die uitging van het land dat de onderwijsrevolutie van de negentiende eeuw vrijwel *single-handedly* bewerkstelligde.

Wat goed naar voren komt uit het exposé van Torstendahl is het ‘private’, intens persoonlijke oogmerk van het Rankeaanse werkcollege. Ranke noemde het geen ‘Seminar’, dat was van later datum, maar ‘Uebungen’, en de bedoeling was het aanleren van een kritische geest in de omgang met de bronnen. Een habitus dus die niet een geïnstitutionaliseerde maar veeleer private omgeving, bij de hoogleraar thuis verlangde en die zich toelegde op het verwerven van een diepe vertrouwdheid met de historische actores. Die vertrouwdheid legt Torstendahl zelf ook aan de dag bij zijn historiografische actores, te weten Droysen en Bernheim, wier werkzaamheid, hoe groot de verschillen van hun handboeken ook waren, duidelijk in de Rankeaanse traditie stonden.

De vergelijking van Droysens *Historik* en Bernheims *Lehrbuch* met het uiterst invloedrijke handboek van Langlois en Seignobos, *Introduction aux études historiques*, waarmee Torstendahl afsluit is, meteen de overgang naar het diepgravende artikel van Geneviève Warland, die de historiografie van België en Frankrijk met elkaar vergelijkt. Volgens Torstendahl leggen de beide Franse auteurs, in een kritiek op met name Bernheim, de klemtoon niet op het ‘verzinken’ in het verleden maar in het kritisch schiften en analyseren van de bronnen. Warland beklemtoont dit aspect eveneens – bijvoorbeeld met het citaat: ‘L’histoire n’est que la mise en oeuvre des documents.’ – maar voegt eraan toe dat de beide Franse historici zich in een andere context veel ontvankelijker toonden voor de creatieve inbreng van de historicus.

Strekking van het betoog van Warland is dat in Frankrijk, in onderscheid met België, een hervorming van het gehele universitaire onderwijs naar het voorbeeld van Duitsland, preliminair was voor de professionalisering van de geschiedwetenschap. Maar al was in Frankrijk de ontwikkeling in breedte en omvang intensiever dan in België, in beide landen voltrok het proces zich in de bekende volgorde van de introductie van de praktische oefeningen, de uitbreiding van het parcours van vorming (concours, *DES*), het initiëren van teamwork, het aanbrenge van een brede, kritische houding en het bevorderen van stilistische of creatieve vaardigheden. In dat laatste lag dan de klemtoon op transparantie, soberheid, op de vasthoudendheid van de onderzoeker en de ingetogenheid van zijn exposé. Naast de verplichtingen als onderzoeker en onderwijzer, kreeg de historicus ook nadrukkelijk een derde

taak toebedeeld, die van intellectueel, van de man die zijn wetenschap toegankelijk wist te maken voor een veel breder gemeenschap ten behoeve van een soort 'historische verlichting'.

Veel van de bijdragen in deze bundel gaan begrijpelijkerwijs over historici uit Duitsland, waar de historische revolutie zich als eerste en in grootste intensiteit voltrok. Bert Overbeek gaat vooral in op de verhouding tussen onderzoek en beeldvorming bij Theodor Mommsen en de rol die hij weggelegd zag voor de historicus in het publieke debat. Niettegenstaande het feit dat Mommsen één van de grootste bronnencritici en bronnenuitgevers van zijn tijd was – Overbeek noemt hem met een adequaat anachronisme een 'onderzoeksprofessor' en hanteert daarmee tegelijk een van de geliefde stilistische trucs van Mommsen – hing hij tegelijk de opvatting aan dat de historicus een kunstenaar was en dat geschiedschrijving niet iets was dat geleerd kon worden maar uiteindelijk berustte op een gave.

Het feit dat hij in 1902 voor zijn *Römische Geschichte* de Nobelprijs voor de literatuur kreeg, zal hem in die opvatting gesterkt hebben. Tegelijk was deze vroegere journalist en 'politische Professor' een 'politieke pedagogiek' toegegaan die de functie van de universitaire studie vond in een algemeen rijpingsproces dat de student opvoedde tot 'pure en volle menselijkheid'. Ook de geschiedschrijving stond in dienst van deze politiek geheten opvoeding, die de lezer – lees: de hogere burgerij – wees op zijn dienstbaarheid aan de politiek, en dan niet aan machtspolitiek maar aan de rechtsstaat en de parlementaire democratie.

In zijn portret van Meinecke weet Reinbert Krol de werkwijze van de grootste Duitse ideeënhistoricus van de twintigste eeuw prachtig te vangen in de contrasten waarin hij dacht en de manier waarop hij deze contrasten probeerde te verzoenen. In het zoeken naar 'harmonieuze antinomieën', naar een midden tussen inhoudelijke concepten als 'macht en ethiek', 'staat en cultuur', en methodische noties als 'causaliteit of uniciteit' en 'individualiteit of universaliteit', vond Meinecke als vanzelf een midden tussen de intellectuele posities van zijn beide grote leermeesters, Ranke en Burckhardt.

Het is opvallend hoezeer de hermeneutiek van Meinecke de methodische overwegingen van Huizinga spiegelt. Dat ze dan ook dezelfde reactie hebben ten aanzien van het werk van Karl Lamprecht is bijna logisch te noemen. Juist aan de *Methodenstrijd*, de polemiek die begon met de reacties op het eerste deel van Lamprechts *Deutsche Geschichte*, weet Krol de positie van Meinecke mooi te illustreren, omdat het hier ging om de erfenis van Ranke, om de keus tussen verschillende verklaringsmodellen en vormen van

engagement. De mogelijkheid die Meinecke zag om Ranke en Burckhardt – en daarmee op een hoger niveau ‘macht’ en ‘cultuur’ – te verzoenen, is zeer kenmerkend voor zijn eigen engagement als historicus, dit plaatst hem zowel terug in de context van zijn tijd, maar doet tegelijk recht aan zijn unieke positie in de Duitse historiografie van de twintigste eeuw.

Tot slot is een groot aantal van de bijdragen aan deze bundel gelukkig gewijd aan onze vaderlandse geschiedenis. Want de vreemde figuur doet zich voor dat Nederland wel kan bogen op een levendige discussie op het gebied van theorie en methode, maar de eigenlijke historiografie bleek, behoudens bijdragen van bijvoorbeeld Blaas, een ietwat ondergeschoven kind. Pas met het werk van Jo Tollebeek kreeg het weer een ‘sexy’ uitstraling zoals dat tegenwoordig heet. En wie over de Nederlandse geschiedschrijving van de twintigste eeuw spreekt, spreekt in eerste instantie over Fruin. In zijn bijdrage aan deze bundel borduurt Herman Paul voort op zijn eerdere interventies inzake ‘epistemische deugden’, over de voorschriften dus betreffende de geestelijke habitus van de geleerde, daar waar aanleg en wetenschap, karakter en methode bijeen komen. Hij zoomt in op Fruin en Acquoy, een historicus en een kerkhistoricus die behalve een negentiende-eeuwse tederheid ook een filologische inspiratie deelden. Paul weet aan te tonen dat die inspiratie instrumenteel was in wat voor beiden als de deugden bij uitstek voor de geleerden golden, aandacht voor het detail, behoedzaamheid, nauwkeurigheid, vlijt, tact.

Deze deugden lieten zich vooral actualiseren in de setting van een Rankeaanse praktijk. Op voorbeeld van Ulrich Muhlack, die van een ‘historiographische Umsetzung der philologischen Methode’ gewaagde, weet Paul de werkzaamheid van zowel Fruin als Acquoy te duiden op het stramien van deze ‘filologisering’. Hij weet aannemelijk te maken dat niet alleen de beide historici daarbij zeker wat Leiden betreft representatief waren voor een veel groter groep geleerden, maar ook dat deze deugden onderdeel vormden van een groter ethisch geheel dat de wetenschap als onderdeel zag van de veredeling van de mens, een propedeuse in de wijsheid die zijn epistemische pendant vond in het inzicht dat wetenschap mensenwerk dus onvolmaakt was.

Rondom Fruin draperen zich dan als vanzelf twee van zijn bêtes noires, Groen van Prinsterer en Jorissen. Fruin was niet een echt polemicus, dat verbood hem zijn wetenschappelijke ethos, maar zijn uiteenzetting met Groen mocht er zijn. Jaspas Jans weet goed duidelijk te maken waarop zich de aversie van de boven de partijen staande liberaal die Fruin wilde zijn zich moet hebben gestoeld. In een analyse van zowel het *Kort overzicht van de geschiedenis des*

vaderlands (1841) als het *Handboek der geschiedenis van het vaderland* (1841-1846) zien we hoe vernuftig Groen nationalisme mengde met religieuze overtuiging, met een voorbeschikte rol van het protestantse deel als het tweede Israel en een katholieke bevolkingsgroep als *quantité négligable*.

Pieter Huistra concentreert zich op wat ooit de bekendste historicus van Nederland was, de Amsterdamse hoogleraar Theodoor Jorissen, wiens twaalfdelige *Historische Werken* men nog vaak als winkeldochters in antiquariaten tegenkomt. In zijn polemieken met Fruin in 1868 (over de omwenteling van 1813) – door Fruin soeverein beslecht met de opmerking dat Jorissen weliswaar ‘heel boos’ op hem was, maar dat het dragen van die wrok Jorissen meer gekweld had dan ‘dat de uiting ervan mij kon ontstemmen’ – bleek niet alleen hoezeer de politiek het historisch debat kleurde, maar ook hoe gering de invloed van Duitsland of van de professionalisering in het algemeen in de vaderlandse historiografie was.